

دانشنامه‌ی نیکان ویل

از انقلاب مشروطیت تا انقلاب اسلام

www.ketab.ir

سرشناسه	پزشک بروجردی، شهزاد، ۱۳۵۰ -
عنوان و نام پدیدآور	: دانشنامه پزشکیان، پیل: از انقلاب مشروطیت تا انقلاب اسلامی / شهناز بیگی بروجردی،
مشخصات نشر	: تهران : میرماه، ۱۳۵۷ -
مشخصات ظاهری	: ۵۲۸ ص.؛ مصور، عکس
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۳۳۳-۳۰۷-۹
وضعیت فهرست نویسی : فیا	
موضوع	: نمایندگان مجلس -- ایران -- تاریخ -- قرن ۱۳
موضوع	: Legislators -- Iran-- History -- 19th century :
موضوع	: نمایندگان مجلس -- ایران -- تاریخ -- قرن ۱۴
موضوع	: Legislators -- Iran-- History -- 20th century :
موضوع	: پزشکان ایرانی -- قرن ۱۳ ق. - ۱۴
موضوع	: Iranian physicians -- 19-20th century *:
موضوع	: سیاستمداران -- ایران -- سرگذشتنامه
موضوع	: Politicians -- Iran -- Biography :
موضوع	: ایران -- تاریخ -- انقلاب مشروطه، ۱۳۲۴ - ۱۳۲۷ ق. -- مجلس
موضوع	: Iran -- History -- Constitutional Revolution, 1909 - 1906 -- Parliament (Majlis):
موضوع	: ایران -- تاریخ -- پهلوی، ۱۳۰۴ - ۱۳۵۷
موضوع	: Iran -- History -- Pahlavi, 1925 - 1978 :
شناسه افزوده	: یزدی نژاد، علی، ۱۳۴۸ -
شناسه افزوده	: Yazdinejad, Ali :
رده بندی کنگره	: ۱۳۹۷ ج ۴ / ۹ / QJ۱۷۸۷
رده بندی دیویی	: ۳۲۸ / ۵۵۰۹۲۲ :
شماره کتابشناسی ملی	: ۵۰۹۰۲۳۲

دانشگاه فرهنگستان
از انتشارات میرماہ

تألیف: شهناز بیگی بروجنی، دکتر علی بی‌بی‌نژاد
ناشر: انتشارات میرماہ

حروفچینی و صفحه‌آرایی: علی‌رضا علی‌زاده

گرافیک جلد: مهدیه ناظم‌زاده

لینوگرافی و چاپ: نقش جوهر

صحافی: افشین

نوبت و سال انتشار: نخست / ۱۳۹۸

شمارگان: ۱۰۰۰ جلد

قیمت: ۷۰۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۳۳۳-۳۰۷-۹

تمامی حقوق اثر برای ناشر محفوظ است.

تهران، نیلوران (خیابان شهید باهنر)، خیابان شهید مصطفی مقدسی (مژده)

شماره ۶۴، طبقه ۵، واحد ۱۳، انتشارات میرماہ

تلفن: ۲۲۷۲۲۹۰۲ - ۲۲۷۲۲۹۰۱ - ۲۲۷۵۹۲۰۴ - ۲۲۷۵۹۲۰۳

فکس: ۲۲۷۳۵۸۳۶ - ۲۲۷۲۲۹۰۲ تلگرام: ۰۹۲۰۳۱۸۸۵۶۰

www.mirmah.com

info@mirmah.com

فهرست

۱۳	پیش‌گفتار
۲۱	مجلس شورای ملی
۳۷	مجلس سنا
۴۰	مجلس مؤسسان
۴۳	دکتر جواد آشتیانی
۴۸	دکتر محمدقلی آصف تاجبخش
۵۰	دکتر اردشیر آریانسان
۵۵	دکتر محمدابراهیم ابریشمی
۵۷	دکتر شمس‌الدین ابوالهدی
۶۰	دکتر احمد احتشام
۶۲	دکتر محمدحسین اسدی
۶۵	دکتر حسینعلی اسفندیاری
۶۸	دکتر عظیم اسکوئیان
۷۰	دکتر علی اصفهانی
۷۲	دکتر موسی اصفهانی
۷۴	دکتر محمدحسین اعتمادی
۷۶	دکتر امیراعلم
۸۴	پروفسور جمشید اعلم
۸۹	دکتر منوچهر اقبال
۹۳	دکتر احمد امامی
۹۵	دکتر عبدالعلی امامی خوئی
۹۷	دکتر علی امیرحکمت
۹۹	دکتر عیسی‌قلی امیرنیرومند
۱۰۴	دکتر رفیع امین
۱۰۶	دکتر محمدشفیع امین
۱۰۹	میرزا علی انتظام‌الحکما
۱۱۱	دکتر قاسم اهری

۱۱۴		دکتر موسی برال
۱۲۰		دکتر حیدرقلی برومند
۱۲۲		دکتر محمد بقایی یزدی
۱۲۴		دکتر اکبر بهادری
۱۲۶		دکتر یحیی بهبهانی
۱۲۸		دکتر حسین بهرامی
۱۳۱		دکتر مدالله بهزادی
۱۳۳		دکتر ریلدین بیت منصور
۱۳۶		دکتر زخرو پارسای
۱۴۳		دکتر امیرحسین پرتو
۱۴۵		دکتر علی پرتو
۱۴۷		دکتر حمید پناهی
۱۴۹		دکتر علی پورهاشمی
۱۵۱		دکتر حسین تجدد
۱۵۸		دکتر محمد توانا
۱۶۰		دکتر حاج رضاخان ثقفی
۱۶۱		دکتر نعمت الله جزایری
۱۶۳		دکتر علی جلالی
۱۶۶		دکتر ابراهیم چهارازی
۱۷۱		دکتر عباس حاتم
۱۷۳		دکتر عبدالعظیم حبیب اللهی
۱۷۵		دکتر محسن حجازی
۱۷۶		دکتر سعید حکمت
۱۷۹		دکتر علی اکبر حکیم
۱۸۱		دکتر ابراهیم حکیمی
۱۸۸		دکتر غلامعلی خطیب شهیدی
۱۹۰		دکتر غلامرضا خیراندیش
۱۹۲		دکتر محمد دفتری

۱۹۴		دکتر عبدالحسین راجی
۲۰۲		دکتر مصطفی راد
۲۰۴		دکتر محمد حسن رازانی
۲۰۶		دکتر لطف الله رئیس
۲۰۸		دکتر کاظم رحمانی
۲۱۰		دکتر هوشنگ رشید یاسمی
۲۱۲		دکتر عبدالصمد رفعت
۲۱۴		دکتر محمد حسن رهنوردی
۲۱۷		دکتر مظفر رعداوی
۲۱۹		دکتر امیرحسین هراهی
۲۲۱		دکتر حسین سامی را
۲۲۴		دکتر محمد ستاری
۲۳۰		دکتر نورالله ستوده
۲۳۳		دکتر پروش سرخوش
۲۳۵		دکتر جواد سعید
۲۳۸		دکتر اسماعیل سنگ
۲۴۱		دکتر پرویز سنگ
۲۴۳		دکتر عیسی سنگ
۲۴۵		دکتر محسن سیاح
۲۴۸		حسین سیدالاطبا
۲۵۰		دکتر احمد سیدامامی
۲۵۶		دکتر حیدر میرزا شاهرخ شاهی
۲۵۸		دکتر محمد محسن شریف امامی
۲۵۹		دکتر شفیع شکرایی
۲۶۱		هدایت الله شمس الحکما
۲۶۲		دکتر یحیی شمس ملک آرا
۲۶۶		دکتر محمد شیخ
۲۷۰		دکتر داریوش شیروانی

۲۷۲		دکتر نقی صاحب قلم
۲۷۴		دکتر جهان‌شاه صالح
۲۷۸		دکتر محسن صالحی
۲۸۰		دکتر فضل الله صدر
۲۸۲		دکتر علی صدیق اسفندیاری
۲۸۴		دکتر جواد صفایی
۲۸۶		دکتر یوسف صمدزاده
۲۸۸		دکتر قاسم صوفی
۲۹۰		میرزا آقا ضیاءالاطبا
۲۹۲		میرزا فتح الله ضیاءالاطبا
۲۹۳		دکتر خلیل دمان
۲۹۵		دکتر محمود ضیائی
۲۹۸		دکتر ضیاءالدین طاهری
۲۹۹		دکتر محمد هادی طاهری
۳۰۳		دکتر عبدالحسین طبا
۳۱۳		دکتر حسین طیب
۳۱۹		میرزا حسین طیب
۳۲۰		دکتر جعفر عادل
۳۲۴		دکتر محمد رضا عاملی تهرانی
۳۲۷		پروفسور یحیی عدل
۳۳۱		دکتر محمد علی عسگری
۳۳۳		دکتر حسن عظیمی
۳۳۵		دکتر حسن علوی
۳۳۷		دکتر علی خان
۳۳۹		دکتر ابراهیم عمید
۳۴۱		دکتر قاسم غنی
۳۴۷		دکتر محمد فرزانه امیری
۳۴۹		دکتر طهمورث فروزین

۳۵۴		دکتر اسماعیل فریور
۳۵۶		دکتر عبدالکریم فقیهی
۳۶۰		دکتر خلیل فلسفی
۳۶۶		دکتر خلیل فهیمی
۳۶۹		دکتر علی اکبر فیروزآبادی
۳۷۱		دکتر محمدعلی فراگزلو
۳۷۳		دکتر حسینقلی قزل اباغ
۳۷۶		دکتر نصرت‌الله ساسی
۳۸۷		دکتر فریدون کاوروز
۳۹۲		دکتر حمید کفایر
۳۹۴		دکتر حبیب‌الله کمال‌اند
۳۹۶		دکتر مرتضی قلی کیان
۳۹۸		دکتر مهین دخت گرگانی
۴۰۰		دکتر یحیی لاریجانی
۴۰۱		دکتر حسن لقمان‌ادهم
۴۰۴		دکتر عباس لقمان‌ادهم
۴۰۶		دکتر علی قلی لقمان‌ادهم
۴۰۸		دکتر سعید مالک
۴۱۱		دکتر یوسف مجتهدی
۴۱۴		دکتر عبدالحمید مجیدی آهی
۴۱۶		دکتر حبیب مجیرمولوی
۴۱۸		دکتر حسنعلی محقق
۴۲۰		دکتر غلامعلی محمدی کوشکی
۴۲۲		پروفسور جعفر مخبرفرهمند
۴۲۴		دکتر علی مدنی
۴۲۶		دکتر حسن مرتضوی
۴۲۷		دکتر اسماعیل مرزبان
۴۳۰		دکتر محمدحسن مرشد

۴۳۲	دکتر محسن مظاهر
۴۳۴	اسماعيل معاضد الملك
۴۳۶	دکتر حسين معاون
۴۳۸	دکتر همايون معتمد وزيرى
۴۴۰	دکتر ولى الله معظمى
۴۴۲	دکتر نصر الله مقتدر مژدهى
۴۴۴	دکتر مهدى ملك زاده
۴۴۸	دکتر ابراهيم حسن ملكى
۴۵۱	دکتر فارت الله موثقى
۴۵۳	دکتر خسرو مى زاده
۴۵۵	دکتر بوذرجمهر مهر
۴۵۹	دکتر جهانگير ميرزا
۴۶۱	مير عماد الحکما
۴۶۳	دکتر منصور ناصر خلعتبرى
۴۶۵	دکتر ضياء الحق ناوى
۴۷۰	دکتر احمد نايبى
۴۷۴	دکتر احمد نبوى
۴۷۵	دکتر رضا نجيمى
۴۷۷	دکتر ولى الله نصر
۴۸۱	دکتر عزت الله نصيرى
۴۸۳	دکتر عباس نفيسى
۴۸۸	دکتر عبدالباقى نواب
۴۹۰	دکتر لقمان نهورائى
۴۹۴	دکتر کاظم وزيرى
۴۹۶	پروفسور گائیک هواکيميان
۴۹۸	پروفسور مسعود يغمائى
۵۰۱	سرچشمه ها (References)
۵۱۳	مجلس شورى ملي، سنا، مؤسسان به روايت تصوير

پیش‌گفتار

از مهستان تا بهارستان

نخستین جلسه پارلمان تاریخ ایران، به نام مهستان (Megisthanes)، در نوروز سال ۱۷۳ پیش از میلاد در زمان سلسله اشکانی، با حضور مهرداد اول، پادشاه نظام‌کنفدرالی ایران در شهر تیسفون برگزار شد.

نخستین مصوبه پارلمان مهستان «انتخابی کردن پادشاه» بود؛ به گونه‌ای که عزل شاه به دلیل خیانت به کشور، ابراز تعف، جنون، بیماری سخت و از کارافتادگی به این مجلس واگذار شد.^۱

این پارلمان از ترکیب در جلسه تسکیم می‌گردید:

۱. مجلس شاهزادگان اشکانی (فرزندان ذکور).

۲. مجلس بزرگان، متشکل از: نجبا، «شرا»، رؤسای خاندان‌های درجه اول و مقامات عالی‌رتبه

دینی.

شاه در انتخاب اعضای این دو مجلس نقش استقیمی نداشت و تنها بر حسن اجرای قوانین

نظارت می‌کرد.

دیگر اختیارات این پارلمان عبارت بودند از:

۱. انتخاب ولیعهد از میان شاهزادگان.

۲. اعلان جنگ و پیشنهاد صلح و بسیج نیروها.

۳. تغییر مالیات‌ها.

۴. صدور دستور ضرب سکه با تصویر جدید.

۵. تعیین شاهان ارمنستان.

۶. تأیید شریقاتی (ضمنی) شاهان پارسی‌تبار سرزمین پنتوس، به پایتختی سینوپ، در ساحل

جنوبی دریای سیاه.

۷. انتصاب فرمانده کل ارتش برای یک دوره معین.

برکناری «مهرداد سوم»، به دلیل بی‌رحمی و اعمال خشونت و انتخاب «اُزد» به جای وی، و همچنین گزینش «بلاش» از میان شاهزادگان پارتی در سال ۵۲ م، از مهم‌ترین مصوبات تاریخی این مجلس بوده است.

با آن که مردم ایران، در این نظام شبه پارلمانتاریستی هیچ نقشی نداشتند، اما نفس وجود يك مجلس قانونگذاری می‌توانست به نوعی بیمه نمودن ساختار سیاسی کشور در برابر درافتادن به ورطه «دیکتاتوری سیاسی» تلقی گردد.

انقلاب مشروطیت که به امضاء کردن «فرمان مشروطه» در ۱۴ مرداد ماه ۱۲۸۵ ش. / ۶ اگوست ۱۹۰۶ م انجامید، یعنی پس از ۲۰۷۹ سال، بار دیگر ایران با داشتن يك پارلمان که در آغاز اعضاء آن «انتصابی» و سپس بصورت مستقیم با آراء مردم برگزیده می‌شدند، شاهد تغییر نظام سیاسی خود از «پادشاهی مطلقه» به «پادشاهی مشروطه» گردید.

در رأس این نظام پارلمانتاریستی، «پادشاه موروئی» قرار داشت و در آن، انتخاب رئیس قوه مجریه (نخست‌وزیر) با موافقت و تأیید قوه مقننه انجام می‌گرفت. رئیس قوه قضاییه و نیمی از نمایندگان مجلس سنا (به صورت انتصابی از سوی شخص پادشاه) توسط شاه انتخاب می‌شدند و نمایندگان منتخب مردم (تمام نمایندگان مجلس شورای ملی، نیمی از نمایندگان مجلس سنا و نمایندگان مجلس مؤسسان) نیز نقش مهمی در تعیین سرنوشت کشور داشتند.

يك دانشنامه تخصصی

نخستین و بنیادی‌ترین ویژگی و خصوصیت هر پژوهش آکادمیک، نظام‌مند علمی، داشتن تعریفی دقیق از معنا و مفهوم آن است.

نام پژوهش حاضر دانشنامه پزشکان وکیل (از انقلاب مشروطیت تا انقلاب اسلامی) است.

در معنای سه‌واژه باید به اختصار گفت:

۱. دانشنامه: دایرة‌المعارف یا دانشنامه، مجموعه یا گردایه نوشتاری جامع و فشرده‌ای است که شامل اطلاعاتی درباره همه یا شاخه مشخصی از دانش است و برابر نهاد اصطلاح Encyclopedia می‌باشد، که خود برگرفته از اصطلاح یونانی Enkyklios Paideia به معنای آموزش فراگیر است.

نگارش و تدوین دانشنامه به صورت الفبایی و به دو شکل انجام می‌شود:

۱. مجموعه مداخل نوشته شده توسط کارشناسان به صورت مقاله‌ای.

۲. نگارش توسط يك یا دو نویسنده.

ارجاعات در دانشنامه‌ها به دو شیوه صورت می‌گیرد:

۱. ارجاع مختصر در متن و نگارش منابع کامل در پایان هر مدخل (بدون شماره صفحه و جلد).

۲. نگارش منابع به اختصار در پایان مداخل و ذکر منابع یا مآخذ یا سرچشمه‌ها در پایان کتاب.

در این پژوهش، در آغاز بنا بر این گذاشته شد که:

۱. دانشنامه بر اساس ترتیب الفبایی نام خانوادگی یا لقب مشهور آعلام خاص تنظیم گردد.

۲. محتوای هر مدخل بر دو محور «جامعیت» و «اختصار» و بر مبنای «سرگذشت‌نامه‌نویسی

علمی و آکادمیک» نوشته شود.

۳. منابع هر مدخل، با ذکر نام کتاب، جلد، صفحه، در پایان مدخل آورده شود و منابع و مآخذ

کتاب (سرچشمه‌ها)، به صورت کامل، در پایان فهرست آورده شود.

۴. پزشکان: چون در این کتاب، پزشکان تاریخ حاضر ایران مورد کنکاش و بررسی واقع

شده‌اند، لازم است گفته شود پزشک یا طبیب به کسی گفته می‌شود که از دو طریق به عنوان علمی و

حرفه‌ای پزشک دست یافته باشد:

۱- اخذ دانشنامه پزشکی، دندان‌پزشکی و داروسازی رایج و بای مربوطه از کلاس طبی

دارالفنون و مدرسه طب که در آن طب قدیم و جدید تدریس می‌شد.

۲. دریافت مدرک دانشگاهی از دانشگاه‌های داخل یا خارج از کشور.

تبصره: در این دانشنامه نام نمایندگان مجلس شورای ملی، مؤسسان و سنایه رای مدرک

رسمی دکتری دامپزشکی بوده‌اند نیز آمده است.

بدیهی است تمام کسانی که تحصیلات خود در طب یا دانشکده پزشکی را به هر دلیل ناتمام

گذاشته و موفق به دریافت مدرک نشده باشند، عملاً در این پژوهش مورد نظر قرار نگرفته‌اند.

دندان‌سازها یا کسانی که به عنوان «مستین» و «دندان‌پزشک تجربی» شناخته می‌شوند نیز در ردیف

پزشک یا طبیب قلمداد نشده‌اند.

۳. وکیل: پس از استقرار نظام پادشاهی مشروطه در ایران، سه نوع پارلمان و مجلس - که هر يك با کارکردهای جدا از هم وابسته به نظام پارلمانتاریستی بودند - در دوران پادشاهی قاجاریه و پهلوی تشکیل شد. این سه مجلس عبارت بودند از:

۱. مجلس شورای ملی (۲۴ دوره).

۲. مجلس سنا (۷ دوره).

۳. مجلس مؤسسان (۳ دوره).

۴. شورای

مجلس شورای اسلامی: قوه مقننه از ۲۳ بهمن ۱۳۵۷، شامل سه بخش مجلس شورای اسلامی، مجلس خبرگان (خبرگان قانون اساسی و خبرگان رهبری) و شورای نگهبان قانون اساسی است. منظور از خبرگان یا نمایندگان در این پژوهش، کلیه کسانی است که از ۱۳ مهر ۱۳۸۵ تا ۲۰ بهمن ۱۳۵۷، در یکی از پارلمان‌های سه گانه دوره مشروطه عضویت انتخابی (با رأی مستقیم مردم) یا انتصابی (انتخاب صنفی بهره‌اوار و در یا انتصابی پادشاه) داشته باشند.

نخستین اقدام در انجام این تحقیق، تهیه فهرست پزشکان وکیل ایران در سه مجلس دوره مشروطه است. بر اساس این فهرست راجی از پزشکان در يك، یا دو، یا سه پارلمان عضویت داشته‌اند، اما نماینده پزشکی وجود نداشت که آنها عضو مجلس مؤسسان باشد و وکیل مجلس شورای ملی یا سنا نباشد.

داده‌های اطلاعاتی جمع‌آوری شده دربارهٔ ۱۶۱ پزشك راجی در چهار بخش تدوین شده است:

۱. اطلاعات شخصی:

الف. نام و نشان: در این پژوهش نام و نشان دقیق پزشکان ثبت شده است. در برخی موارد محدود (خاصه در دوره‌های نخست مجلس شورای ملی) از القاب مشهور آنان استفاده شده است و در چند مورد (مانند حاج رضاخان، شاهزاده حیدر میرزا) نیز از همین نام مندرج در پرونده نمایندگی آنها بهره جسته‌ایم.

ب. نام پدر: به نام پدران قریب به اتفاق پزشکان وکیل، با شغل یا عنوان آنان در این پژوهش اشاره شده و در چند مورد محدود و معدود نام مادر وکیل (مانند دکتر پارسای که مادرش در زندگی وی نقش کلیدی داشته است)، ثبت گردیده است.

پ. تاریخ تولد: در این کتاب، تاریخ رویدادها به «سال خورشیدی» ثبت شده، مگر آن که سال وقوع رویدادی به تقریب و بر اساس تقویم قمری، میلادی یا عبری ثبت شده باشد. در مورد تاریخ تولد ۹۲٪ نمایندگان به رقم واقعی دست یافته‌ایم و حتی در مواردی نظرات مختلف تاریخ‌نگاران را نیز یاد نموده‌ایم.

ت. تحصیلات اولیه یا غیردانشگاهی: تحصیلات اولیه و متوسطه و حتی دانش‌اندوختن در مکاتب و مدارس و حوزه‌های علمیه و مراکز غیردولتی.

ث. تاریخ و علت مرگ: در بخش وفات، مشاهیر پزشکی ایران که در مسند نمایندگی مجلس قرار داشتند، چهار گروه تقسیم می‌شوند:

۱. نمایندگانی که در تاریخ مشخصی دارفانی را وداع گفته‌اند.
۲. نمایندگانی که طعم بهرین از دنیا رفته‌اند، اما هیچ گزارشی از زمان مرگ و محل دفن آنان ثبت نشده است.

۳. نمایندگانی که قطعاً در قید حیات هستند.
۴. نمایندگانی که دلایل متقنی از حیات یا وفات آنان در دست نیست. پژوهشگران این دانشنامه انتظار دارند افراد مطلع یا خانواده و بستگان این وکلای مسند متقن و موثق و مکتوب خود را در اختیار ناشر قرار دهند، تا در چاپ‌های بعدی مورد استفاده قرار گیرد.

- درباره علت مرگ، نیز نمایندگان به چهار دسته تقسیم می‌شوند:
۱. مرگ طبیعی، بدون ذکر دلیل مشخص یا بر اثر کھولت.
 ۲. مرگ بر اثر ابتلا به بیماری (مانند عفونت‌های ریوی، سرطان ریه، قلب، ...).
 ۳. مرگ بر اثر تصادف (با وسایط نقلیه).
 ۴. مرگ بر اثر قتل و اعدام.

الف. ترور به دست مخالفان یا قتل به قصد دزدی و امثال آن.

- ب. اعدام سیاسی، که همه آنان در سال ۱۳۵۸ انجام شده است. البته چند تن از نمایندگان نیز در زمان محمدرضا شاه پهلوی به اعدام محکوم شدند، اما با فرار از کشور و پناهندگی به کشور شوروی آن زمان از این مجازات رهایی یافتند.